

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

Η ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ ΦΟΡΑ που είδα τον Μιγέλ Ντεσβέρν ή Ντεβέρν ήταν και η τελευταία φορά που τον είδε η γυναίκα του, η Λουίσα, γεγονός που δεν έπαψε να είναι περίεργο και ίσως και άδικο, εφόσον εκείνη ήταν ακριβώς αυτό, η γυναίκα του, ενώ εγώ ήμουν μια άγνωστη και ποτέ δεν είχα ανταλλάξει κουβέντα μαζί του. Δεν ήξερα καν το όνομά του, το έμαθα όταν ήταν πια αργά, τότε που εμφανίστηκε η φωτογραφία του στην εφημερίδα, μαχαιρωμένος και με μισόβγαλτο πουκάμισο, λίγο πριν μεταβληθεί σ' έναν νεκρό, αν βέβαια δεν ήταν ήδη όσον αφορά την απούσα συνείδησή του, που δεν επέστρεψε ποτέ ξανά: Το τελευταίο πράγμα που πρέπει να συνειδητοποιήσει ήταν ότι τον μαχαίρωναν κατά λάθος και χωρίς αιτία, με άλλα λόγια βλακωδώς, και μάλιστα ξανά και ξανά, δίχως ελπίδα σωτηρίας, όχι μονάχα μια φορά, θέλοντας να τον αφανίσουν από τον κόσμο και να τον ξαποστείλουν δίχως αργοπορία από τη γη, εκεί, εκείνη δα τη στιγμή. Αργά για ποιο πράγμα; αναρωτιέμαι. Η αλήθεια είναι πως δεν ξέρω. Απλά, όταν κάποιος πεθάνει, σκεφτόμαστε ότι είναι πια αργά για οτιδήποτε, για όλα –και πιο πολύ για να τον περιμένουμε–, και αρκούμαστε στο να

τον διαγράψουμε. Και τους δικούς μας ανθρώπους το ίδιο, κι ας μας στοιχίζει πολύ περισσότερο, κι ας τους κλαίμε, κι ας μας συνοδεύει νοερά η εικόνα τους όταν περπατάμε στους δρόμους και μέσα στο σπίτι, και για πολύ καιρό πιστεύουμε ότι δεν πρόκειται να το συνηθίσουμε. Όμως από την αρχή ξέρουμε –από τη στιγμή που τους χάνουμε– ότι δεν μπορούμε πια να βασιζόμαστε σ’ αυτούς, ούτε καν για το πιο ασήμαντο πράγμα, για ένα κοινότοπο τηλεφώνημα ή μια κουτή ερώτηση («Έχω αφήσει εκεί τα κλειδιά του αυτοκινήτου;», «Τι ώρα σχολάνε σήμερα τα παιδιά;»), για τίποτα. Τίποτα σημαίνει τίποτα. Στην πραγματικότητα είναι ακατανόητο, επειδή προϋποθέτει ότι έχουμε βεβαιότητες, κι αυτό αντιτίθεται στη φύση μας – τη βεβαιότητα ότι κάποιος δε θα έρθει ξανά, δε θα μιλήσει ξανά, δε θα κάνει ποτέ ξανά άλλο βήμα –ούτε για να πλησιάσει ούτε για να ξεμακρύνει–, δε θα μας κοιτάξει ξανά, δε θα αποστρέψει ξανά το βλέμμα. Δεν ξέρω πώς το αντέχουμε, ούτε πώς συνερχόμαστε. Δεν ξέρω πώς ξεχνάμε κάποιες στιγμές, όταν έχει περάσει πια ο καιρός και μας έχει απομακρύνει από εκείνους, ότι έχουν σωπάσει.

Όμως τον είχα δει πολλά πρωινά και τον είχα ακούσει να μιλάει και να γελάει, τα περισσότερα από αυτά στη διάρκεια μερικών χρόνων, νωρίς το πρωί, όχι πάρα πολύ νωρίς, για την ακρίβεια εγώ πήγαινα συνήθως κάπως καθυστερημένη στη δουλειά για να έχω την ευκαιρία να συμπέσω για λίγο μ’ εκείνο το ζευγάρι, όχι μ’ εκείνον –να μην παρεξηγηθώ– μα και με τους δυο, και οι δυο τους ήταν που με ηρεμούσαν και μου έδιναν χαρά πριν ξεκινήσω την εργάσιμη μέρα μου. Μου είχαν γίνει σχεδόν ανάγκη. Όχι, η λέξη δεν είναι κατάλληλη για κάτι που μας προξενεί ευχαρίστηση και ηρεμία. Ίσως πρόληψη, αν και ούτε κι αυτή είναι σωστή. Όχι

πως πίστευα ότι θα μου πήγαινε στραβά η μέρα αν δε μοι-
ραζόμουν μαζί τους το πρωινό, από απόσταση εννοώ· απλά
η μέρα μου ξεκινούσε με πιο χαμηλό ηθικό ή με λιγότερη αι-
σιοδοξία δίχως τη θέα που μου πρόσφεραν καθημερινά, τη
θέα ενός κόσμου σε τάξη, ή αν προτιμάτε σε αρμονία. Ή
μάλλον ενός μικροσκοπικού θραύσματος του κόσμου που
ελάχιστοι παρατηρούσαμε, όπως συμβαίνει με κάθε θραύ-
σμα ή με κάθε ζωή, ακόμα και με την πιο δημόσια ή την πιο
εκτεθειμένη. Δε μου άρεσε να πάω να κλειστώ μέσα τόσες
ώρες δίχως να τους έχω δει και να τους έχω παρατηρήσει,
όχι στα κρυφά, αλλά με διακριτικότητα, το τελευταίο πράγ-
μα που θα ήθελα ήταν να τους κάνω να νιώσουν άβολα ή να
τους ενοχλήσω. Και θα ήταν ασυγχώρητο να τους κάνω να
φύγουν, πέραν του ότι εγώ θα έβγαινα ζημιωμένη. Με ανα-
κούφιζε να ανασαίνω τον ίδιο αέρα ή να αποτελώ μέρος του
τοπίου τους τα πρωινά –ένα αδιόρατο μέρος–, προτού χω-
ριστούν μέχρι το επόμενο γεύμα, ενδεχομένως, που ίσως
πολλές μέρες να ήταν το δείπνο. Την τελευταία εκείνη μέρα
που τον είδαμε η γυναίκα του κι εγώ, δεν μπόρεσαν να δει-
πνήσουν μαζί. Ούτε καν τσίμπησαν κάτι. Εκείνη τον περι-
μενε είκοσι λεπτά καθισμένη στο τραπέζι ενός εστιατορίου,
παραξενεμένη, αλλά δίχως να έχει κανένα φόβο, ώσπου χτύ-
πησε το τηλέφωνο και ο κόσμος της έσβησε, και ποτέ πια
δεν τον περίμενε ξανά.

ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΡΩΤΗ ΜΕΡΑ έκανε μπαμ ότι ήταν ζευγάρι, εκείνος κοντά στα πενήντα κι εκείνη κάποια χρόνια μικρότερη, δε θα είχε πατήσει ακόμη τα σαράντα. Το πιο ευχάριστο σ' αυτούς ήταν να βλέπεις πόσο καλά περνούσαν μαζί. Σε μια ώρα που σχεδόν κανείς δεν έχει όρεξη για τίποτα, πόσω μάλλον για χαρούλες και γέλια, μιλούσαν ασταμάτητα και διασκέδαζαν και κέντριζαν ο ένας τον άλλο, θαρρείς και είχαν μόλις ανταμώσει, ή καλύτερα γνωριστεί, και όχι σαν να είχαν φύγει μαζί από το σπίτι, να είχαν αφήσει τα παιδιά στο σχολείο, να είχαν καλλωπιστεί ταυτόχρονα –ίσως στο ίδιο μπάνιο–, να είχαν ξυπνήσει στο ίδιο κρεβάτι και το πρώτο πράγμα που είχε δει ο καθένας να ήταν η δεδομένη μορφή του συζύγου, απαράλλαχτα μέρα τη μέρα για αρκετά χρόνια, γιατί τα παιδιά, που τους είχαν συνοδέψει μια δυο φορές, πρέπει να ήταν γύρω στα οκτώ το κορίτσι και γύρω στα τέσσερα το αγόρι, το οποίο έμοιαζε εκπληκτικά στον πατέρα του.

Αυτός ντυνόταν με κομψότητα ελαφρά παλιομοδίτικη, δίχως να δείχνει κατά κανέναν τρόπο ούτε γελοίος ούτε οπισθοδρομικός. Θέλω να πω ότι ήταν πάντα κουστουμα-

ρισμένος και ασορτί ντυμένος, με πουκάμισα ραμμένα στα μέτρα του, γραβάτες ακριβές και σοβαρές, μαντίλι να εξέχει από το τσεπάκι του σακακιού, μανικετόκουμπα, γυαλισμένα παπούτσια με κορδόνια –μαύρα ή σουέτ, τα τελευταία μόνο στα τέλη της άνοιξης, όταν φορούσε τα ανοιχτόχρωμα κουστούμια του–, χέρια φροντισμένα από μανικιουρίστα. Παρ’ όλα αυτά δεν έδινε την εντύπωση ούτε ξιπασμένου διοικητικού στελέχους ούτε πωρωμένου κυριλέ. Έδειχνε μάλλον άνθρωπος που η παιδεία του δεν του επέτρεπε να βγει έξω ντυμένος αλλιώς, τις εργάσιμες μέρες τουλάχιστον· πάνω του φαινόταν φυσική αυτού του είδους η περιβολή, λες και ο πατέρας του του είχε μάθει πως από μια ηλικία και ύστερα αυτό ήταν το πρόπον, ανεξάρτητα από τις μόδες, που έτσι κι αλλιώς έχουν ημερομηνία λήξης, και από τους άθλιους σύγχρονους καιρούς, που εκείνον δεν υπήρχε λόγος να τον επηρεάζουν. Ήταν τόσο κλασικός, που σχεδόν ποτέ δεν ανακάλυφα πάνω του καμία εκκεντρική λεπτομέρεια. Δεν ήθελε να το παίζει πρωτότυπος, παρόλο που τελικά έδειχνε κάπως έτσι στο περιβάλλον εκείνης της καφετέριας στην οποία τον έβλεπα πάντα, ή ακόμη και στο περιβάλλον της ατημέλητης πόλης μας. Η εντύπωση της φυσικότητας εντεινόταν από τον αναμφίβολα φιλικό και ανοιχτόκαρδο χαρακτήρα του, όχι όμως άξεστο (δεν ήταν, για παράδειγμα, άξεστος με τους σερβιτόρους, στους οποίους μιλούσε στον πληθυντικό και με ασυνήθιστη ευγένεια, δίχως να γίνεται σαχλός). Η αλήθεια είναι ότι τραβούσαν την προσοχή τα συχνά και τρανταχτά γέλια του, που ήταν σχεδόν σκανδαλιστικά, σε καμία περίπτωση όμως ενοχλητικά. Ήξερε να γελά, γελούσε με ζωηράδα, αλλά με ειλικρίνεια και θελκτικότητα, ποτέ σαν να κολάκευε, ούτε με συγκαταβατική στάση, αλλά σαν να ανταποκρινόταν πάντα σε πράγ-

ματα που έβρισκε πραγματικά αστεία –και ήταν πολλά αυτά που έβρισκε αστεία–, ένας μεγαλόψυχος άνθρωπος, πρόθυμος να αντιλαμβάνεται την κωμικότητα των καταστάσεων και να επικροτεί τα χωρατά, τουλάχιστον τα λεκτικά. Ίσως να ήταν η γυναίκα του που του προκαλούσε ευθυμία, γενικώς υπάρχουν άνθρωποι που μας κάνουν να γελάμε ακόμη και δίχως να το επιδιώκουν, αυτό το καταφέρνουν κυρίως επειδή μας δίνουν ικανοποίηση με την παρουσία τους, κι αυτό μας φτάνει για να γελάμε με το παραμικρό, μονάχα επειδή τους βλέπουμε και επειδή είμαστε παρέα και τους ακούμε, κι ας μη λένε τίποτα το εξαιρετικό, ή ακόμα κι όταν αραδιάζουν σκόπιμα σαχλαμάρες και καλαμπούρια, που ωστόσο όλα μας φαίνονται χαριτωμένα. Ο ένας για τον άλλο έδειχναν να είναι από αυτούς τους ανθρώπους· και, παρόλο που ήταν φανερό πως ήταν παντρεμένοι, ποτέ δεν αντιλήφθηκα μεταξύ τους κάποια κίνηση ωραιοποιημένη ούτε προσποιητή, ούτε καν μελετημένη, όπως οι κινήσεις κάποιων ζευγαριών που ζουν μαζί χρόνια και χαμαρώνουν να επιδεικνύουν το πόσο ερωτευμένα εξακολουθούν να είναι, σαν ένα προσόν που τα καταξιώνει εκ νέου ή σαν ένα στολίδι που τα ομορφαίνει. Ήταν μάλλον σαν να ήθελαν να βρίσκουν ο ένας τον άλλο συμπαθητικό και να ευχαριστιούνται αμοιβαία πριν από ένα ενδεχόμενο φλερτ· ή σαν να ένιωθαν τόση εκτίμηση και φυσική έλξη ο ένας για τον άλλο ακόμη και πριν από τον γάμο τους, ή ακόμη και πριν την ερωτική τους σύνδεση, που σε οποιαδήποτε περίπτωση θα είχαν επιλέξει ο ένας τον άλλο αυθόρμητα –όχι από συζυγικό καθήκον, ούτε από συμφέρον, ούτε από συνήθεια, ούτε καν από αφοσίωση– σαν σύντροφο ή συμπαραστάτη, φίλο, συνομιλητή ή συνεργό, με τη σιγουριά πως, ό,τι κι αν συνέβαινε ή ό,τι κι αν προέκυπτε, ή ό,τι κι αν

έπρεπε να ειπωθεί ή να ακουστεί, θα ήταν πάντα λιγότερο ενδιαφέρον ή διασκεδαστικό με κάποιον τρίτο. Δίχως εκείνη στην περίπτωση εκείνου, δίχως εκείνον στην περίπτωση εκείνης. Υπήρχε συντροφικότητα, και πάνω απ' όλα βεβαιότητα.

Ο ΜΙΓΕΛ ΝΤΕΣΒΕΡΝ Ή ΝΤΕΒΕΡΝ είχε πολύ ευχάριστα χαρακτηριστικά και μια τρυφερή, αντρίκεια έκφραση, γεγονός που τον έκανε ελκυστικό από μακριά και με οδηγούσε να τον φαντάζομαι ακαταμάχητο στις σχέσεις. Πιθανόν να πρόσεξα πρώτα εκείνον αντί τη Λουίσα, ή εκείνος να με ανάγκασε να προσέξω κι εκείνη, γιατί, αν και τη γυναίκα την είχα δει αρκετές φορές χωρίς τον άντρα της –εκείνος έφευγε νωρίτερα από την καφετέρια κι εκείνη έμενε σχεδόν πάντα μερικά λεπτά ακόμα, ορισμένες φορές μόνη, καπνίζοντας, άλλες με μια δυο συναδέλφους από τη δουλειά ή μανάδες από το σχολείο ή φίλες, που κάποια πρωινά έρχονταν στην παρέα τους τελευταία στιγμή, όταν εκείνος ετοιμαζόταν να την αποχαιρετήσει–, τον άντρα δεν τον είχα δει ποτέ χωρίς τη γυναίκα του δίπλα. Για μένα δεν υπάρχει μόνος σαν εικόνα, μόνο μαζί της (ήταν ένας από τους λόγους που στην αρχή δεν τον αναγνώρισα στην εφημερίδα, επειδή δεν ήταν εκεί η Λουίσα). Όμως αμέσως άρχισαν να με ενδιαφέρουν και οι δύο, αν αυτό είναι το σωστό ρήμα.

Ο Ντεσβέρν είχε κοντά, πυκνά και πολύ σκούρα μαλλιά, γκριζαρισμένα μόνο στους κροτάφους, που διακρίνονταν

πιο σγουρά εκεί από τα υπόλοιπα (αν είχε αφήσει τις φαβορίτες του να μεγαλώσουν, ποιος ξέρει, μπορεί και να του είχαν εμφανιστεί κάποιες παράταιρες μπουκλίτσες). Το βλέμμα του ήταν ζωηρό, ήρεμο και χαρωπό, με μια λάμψη αθωότητας ή παιδικότητας όταν άκουγε, τη λάμψη ενός ατόμου που γενικά η ζωή το τέρπει ή που δεν είναι διατεθειμένο να περάσει από τη ζωή δίχως να απολαύσει τις χιλιάδες αστείες όψεις που εμπεριέχει, ακόμη και καταμεσής στις δυσκολίες και τις συμφορές. Είναι μάλλον αλήθεια πως εκείνος θα είχε βιώσει πολύ λίγες σε σύγκριση με την πιο κοινή μοίρα των ανθρώπων, γεγονός που θα τον βοήθησε να διατηρεί εκείνα τα γεμάτα αυτοπεποίθηση χαμογελαστά μάτια. Ήταν γκριζα και έμοιαζαν να καταγράφουν τα πάντα λες και τα πάντα ήταν καινούρια, ακόμη και όλα όσα επαναλαμβάνονταν στην ασήμαντη καθημερινότητά τους, εκείνη την καφετέρια στην πάνω πλευρά της Πρίνθιπε δε Βεργάρα και τους σερβιτόρους της, τη βουβή μορφή μου. Είχε λακκάκι στο σαγόνι. Μου θύμιζε τον διάλογο μιας ταινίας στην οποία μια ηθοποιός ρωτούσε τον Ρόμπερτ Μίτσαμ ή τον Κάρυ Γκραντ ή τον Κερκ Ντάγκλας, δε θυμάμαι, πώς κατάφερε να ξυρίζεται εκεί, ενώ ταυτόχρονα το άγγιζε με τον δείκτη του χεριού της. Εμένα κάθε πρωί μού ερχόταν να σηκωθώ από το τραπέζι μου, να πλησιάσω το τραπέζι του Ντεσβέρν και να τον ρωτήσω το ίδιο πράγμα, και ν' αγγίξω κι εγώ το δικό του λακκάκι, ελαφρά, με τον αντίχειρα ή με τον δείκτη. Ήταν πάντοτε πολύ καλά ξυρισμένος, δίχως να εξαιρείται το λακκάκι.

Εκείνοι είχαν προσέξει εμένα πολύ λιγότερο, απείρως λιγότερο απ' ό,τι εγώ εκείνους. Παράγγελλαν το πρωινό τους στον πάγκο και, μόλις σερβιριζόταν, το έπαιρναν και πήγαιναν σ' ένα τραπέζι κοντά στην τζαμαρία που έβλεπε στον

δρόμο, ενώ εγώ καθόμουν σ' ένα τραπέζι προς το βάθος. Την άνοιξη και το καλοκαίρι καθόμασταν όλοι στα τραπέζια έξω και οι σερβιτόροι μάς έδιναν τις παραγγελίες από ένα ανοιχτό παράθυρο στο ύψος του πάγκου τους, γεγονός που γινόταν η αιτία για διάφορα πηγαινέλα των μεν και των δε και για μεγαλύτερη οπτική επαφή, αφού άλλου είδους επαφή δεν υπήρξε. Τόσο ο Ντεσβέρν όσο και η Λουίσα αντάλλαξαν μαζί μου κάποιο βλέμμα, καθαρής περιέργειας, δίχως πρόθεση και ποτέ παρατεταμένο. Εκείνος δε με κοίταξε ποτέ με βλέμμα υπαινικτικό, επιτιμητικό ή ξιπασμένο, αυτό θα ήταν αποκαρδιωτικό, κι εκείνη ποτέ δε μου έδειξε καχυποψία, ανωτερότητα ή αδιαφορία, αυτό θα με είχε μάλλον δυσαρεστήσει. Τους συμπαθούσα και τους δυο, και τους δυο μαζί. Δεν τους παρατηρούσα με φθόνο, ούτε κατά διάνοια, αλλά με ανακούφιση που πήγαζε από τη διαπίστωση πως στην αληθινή ζωή ήταν δυνατόν να υπάρξει αυτό που κατά τη γνώμη μου μπορούσε να είναι το τέλειο ζευγάρι. Και μου φαίνονταν ακόμη περισσότερο το τέλειο ζευγάρι στον βαθμό που το παρουσιαστικό της Λουίσα δεν ταίριαζε με του Ντεσβέρν ως προς το στιλ και την αμφίεση. Δίπλα σ' έναν τόσο καλοντυμένο άντρα θα περίμενε κανείς να δει μια γυναίκα με ίδια χαρακτηριστικά, κλασική και κομψή, όχι αναγκαστικά προβλέψιμη, με φούστες και ψηλοτάκουνα παπούτσια τις περισσότερες φορές, με ρούχα της Σελίν για παράδειγμα και με ευδιάκριτα αλλά καλόγουστα σκουλαρίκια και βραχιόλια. Αντιθέτως εκείνη ενάλλαξε το αθλητικό στιλ με ένα άλλο που δεν ξέρω πώς να το χαρακτηρίσω, φρέσκο ή ανέμελο, πάντως καθόλου φορτωμένο ή παρδαλό. Το ίδιο ψηλή όσο εκείνος, είχε μελαφό δέρμα, με μακριά καστανά μαλλιά πολύ σκούρα, σχεδόν μαύρα, και ελάχιστο μακιγιάζ. Όταν φορούσε παντελόνι –συχνά τζιν–, το συν-

δύαζε με ένα συμβατικό σακάκι και με μπότες ή παπούτσια χωρίς τακούνι· όταν φορούσε φούστα, τα παπούτσια ήταν με μέτριο τακούνι χωρίς πρωτοτυπίες, σχεδόν πανομοιότυπα μ' αυτά που φορούσαν πολλές γυναίκες τη δεκαετία του '50, ή το καλοκαίρι λεπτά σανδάλια που αποκάλυπταν κάτι ντελικάτα πέλματα, μικρά για το ανάστημά της. Δεν είδα ποτέ κανένα κόσμημα και οι τσάντες της ήταν απ' αυτές που φοριούνται χιαστί. Φαινόταν το ίδιο συμπαθητική και χαρωπή όσο εκείνος, παρόλο που το γέλιο της ήταν λιγότερο ηχηρό – όμως το ίδιο εύκολο και ίσως πιο θερμό, με μια λαμπερή οδοντοστοιχία που της έδινε μια κάπως παιδιάστικη έκφραση –θα γελούσε με τον ίδιο τρόπο από τεσσάρων ετών, χωρίς να μπορεί να το αποφύγει–, ή μπορεί να ήταν τα μάγουλά της που στρογγύλευαν. Ήταν λες και είχαν αποκτήσει το συνήθειο να παίρνουν μαζί μια ανάσα, προτού πάει ο καθένας στη δουλειά του, αφού είχαν τελειώσει με την πρωινή φούρια της οικογένειας με μικρά παιδιά. Μια στιγμή για κείνους, για να μην αποχωριστούν ο ένας τον άλλο μέσα στην τούρλα της καθημερινότητας και για να κουβεντιάσουν ζωηρά, αναρωτιόμουν για τι πράγμα μιλούσαν ή τι διηγούνταν ο ένας στον άλλο –πώς είναι δυνατόν να είχαν τόσα πολλά να πουν, αφού πλάγιαζαν και σηκώνονταν μαζί και θα ενημέρωναν ο ένας τον άλλο για τις σκέψεις καθώς και για τις περιπέτειές τους–, από την κουβέντα τους έφταναν στ' αυτιά μου μόνο αποσπάσματα ή σκόρπιες λέξεις. Μια φορά τον άκουσα να την αποκαλεί «πριγκιπέσα».

Κατά κάποιον τρόπο τούς ευχόμουν όλα τα καλά του κόσμου, όπως με τους χαρακτήρες ενός μυθιστορήματος ή μιας ταινίας που παίρνουμε το μέρος τους εξ αρχής, κι ας ξέρουμε πως κάτι κακό θα τους συμβεί, ότι κάτι θα τους πάει στραβά κάποια στιγμή, ειδικά δε θα υπήρχε ούτε

μυθιστόρημα ούτε ταινία. Στην αληθινή ζωή ωστόσο δεν ήταν υποχρεωτικό να γίνει έτσι, κι εγώ έλπιζα να συνεχίσω να τους βλέπω κάθε πρωί έτσι όπως ήταν, δίχως να ανακαλύψω μια μέρα ψυχρότητα ανάμεσά τους, είτε από τη μεριά του ενός είτε και από τους δυο, μην ξέροντας τι να πουν μεταξύ τους, ανυπομονώντας να αποτραβήξουν το βλέμμα ο ένας από τον άλλο, με έκφραση αμοιβαίου εκνευρισμού ή αδιαφορίας. Ήταν το σύντομο και απέριττο θέαμα που μου έφτιαχνε τη διάθεση πριν πάω στον εκδοτικό οίκο να κονταροχτυπηθώ με τον μεγαλομανή εργοδότη μου και τους φορτικούς συγγραφείς του. Αν η Λουίσα και ο Ντεσβέρν απουσίαζαν μερικές μέρες, μου έλειπαν και αντιμετώπιζα τη μέρα μου με περισσότερη στενοχώρια. Σ' έναν βαθμό ένιωθα υποχρεωμένη απέναντί τους, επειδή, δίχως να το ξέρουν ή να το επιδιώκουν, με βοηθούσαν σε καθημερινή βάση και μου έδιναν τη δυνατότητα να φαντάζομαι διάφορα για τη ζωή τους, που τη θεωρούσα αφεγάδιαστη, τόσο ώστε χαιρόμουν που δεν μπορούσα να βεβαιωθώ ούτε να επαληθεύσω τίποτα σχετικά, και να μη βγω έτσι από το παροδικό μου γήτεμα (η δική μου ζωή είχε πολλά ψεγάδια, και η αλήθεια είναι ότι δεν τα ξαναθυμόμουν μέχρι το επόμενο πρωί, καθώς βλαστημούσα στο λεωφορείο επειδή είχα σηκωθεί νωρίς, αυτό με σκοτώνει). Θα ήθελα να τους προσφέρω κάτι παρόμοιο, αλλά δεν υπήρχε τέτοια περίπτωση. Δε με είχαν ανάγκη, ούτε κανέναν άλλο κατά πάσα πιθανότητα, ήμουν σχεδόν άορατη, σβησμένη από τη δική τους αγαλλίαση. Μονάχα δυο φορές, φεύγοντας εκείνος, κι αφότου έδωσε το συνηθισμένο φιλί στα χείλη της Λουίσα –εκείνη ποτέ δεν περιέμενε αυτό το φιλί καθιστή, μα σηκωνόταν όρθια για να του το ανταποδώσει–, μου έκανε μια αμυδρή κίνηση με το κεφάλι, σχεδόν μια κλίση, αφού είχε τεντώσει τον λαιμό του

και είχε σηκώσει το χέρι σε μισή ανάταση για να χαιρετήσει τους σερβιτόρους, σαν να ήμουν κι εγώ ένας από αυτούς, αλλά θηλυκού γένους. Η γυναίκα του, παρατηρητική, μου έκανε μια παρόμοια χειρονομία όταν εγώ έφυγα – πάντοτε μετά από εκείνον και πριν από εκείνη– εκείνες τις δυο φορές που ο άντρας της είχε αυτή την αβρότητα. Όταν όμως εγώ θέλησα να ανταποκριθώ με μια κλίση ακόμη πιο αμυδρή, τόσο εκείνος όσο και εκείνη είχαν στρέψει κιόλας το βλέμμα και δε με είδαν. Τόσο σβέλτοι ήταν, ή τόσο διακριτικοί.

από κάθε άλλον. Όμως τείνουν να την αποτινάζουν γρήγορα και δίχως να καταβάλλουν ιδιαίτερη προσπάθεια, από ένα είδος ασυμβατότητας. Είναι στη φύση τους να είναι ανάλαφροι και χαρωποί και δε βρίσκουν γοητεία στα βάσανα, σε αντίθεση με το μεγαλύτερο μέρος της καταθλιπτικής ανθρωπότητας, και η φύση μας είναι πάντα πάνω από εμάς, επειδή σχεδόν τίποτα δεν μπορεί να τη διαστρέψει ούτε να την κάμψει. Ίσως η Λουίσα να ήταν ένας απλός μηχανισμός: Έκλαιγε όταν την έκαναν να κλαίει και γελούσε όταν την έκαναν να γελάει, και το ένα μπορούσε να ακολουθεί το άλλο δίχως διακοπή της συνέχειας – εκείνη ανταποκρινόταν σε όποιο ερέθισμα τύχαινε. Η απλότητα δεν αντιβαίνει στην εξυπνάδα εξάλλου. Δεν είχα καμιά αμφιβολία ότι η Λουίσα διέθετε εξυπνάδα. Η έλλειψη πονηριάς σ' εκείνην και το πηγαίο γέλιο της δεν υποβάθμιζαν καθόλου την ανεπτυγμένη νοημοσύνη της, αυτά είναι πράγματα που δεν εξαρτώνται από την ίδια αλλά από τον χαρακτήρα, που είναι άλλη κατηγορία και άλλη σφαίρα.

Ο καθηγητής Ρίκο φορούσε ένα ωραίο σακάκι φαιοπράσινο και η γραβάτα του ήταν ανέμελα χαλαρή, μια γραβάτα πιο έντονη και φωτεινή –πράσινο καρπουζι ίσως– πάνω σ' ένα ιβουάρ πουκάμισο. Ήταν ντυμένος ταιριαστά δίχως να φαίνεται πως είχε μεσολαβήσει μελέτη για τον πετυχημένο συνδυασμό, παρά το μαντίλι σε πράσινο του τριφυλλιού που εξείχε από το τσεπάκι του πουκαμίσου – ίσως αυτό το πράσινο να ήταν περιττό.

«Όμως σε είχαν ληστέψει μια φορά εδώ στη Μαδρίτη, καθηγητά» διαμαρτυρήθηκε αυτός που λεγόταν Ντίαθ-Βαρέλα. «Πάνε πολλά χρόνια, αλλά το θυμάμαι πολύ καλά. Ήταν στην Γκραν Βία, μόλις είχες σηκώσει χρήματα από ένα ATM, έτσι δεν είναι;»

Του καθηγητή τού κακοφάνηκε κάπως αυτή η υπενθύμιση. Έβγαλε ένα τσιγάρο και το άναψε, σάμπως το να το κάνεις αυτό δίχως να ρωτήσεις να ήταν σήμερα το ίδιο φυσικό όπως σαράντα χρόνια πριν. Η Λούισα του έδωσε αμέσως ένα τασάκι, κι εκείνος το πήρε με το άλλο χέρι. Με τα δυο του χέρια απασχολημένα, τα άνοιξε σχεδόν σε έκταση και είπε σαν ρήτορας απηυδισμένος από την πλάνη και τη βλακεία:

«Αυτό ήταν εντελώς διαφορετικό. Δεν είχε καμία σχέση».

«Γιατί; Ήσουν στον δρόμο και ο κακοποιός δε σε σεβάστηκε».

Ο καθηγητής έκανε μια συγκαταβατική χειρονομία με το χέρι που κρατούσε το τσιγάρο και, κάνοντάς το, αυτό του έπεσε κάτω. Το κοίταξε στο πάτωμα με δυσaréσκεια και περιέργεια, λες και ήταν καμιά κατσαρίδα που περπατούσε χωρίς δική του υπαιτιότητα και περίμενε να τη μαζέψει κάποιος ή να τη συνθλίψει με το πόδι του και να την απομακρύνει με τη μύτη του παπουτσιού του. Βλέποντας ότι δεν έσκυβε κανείς, πήρε το πακέτο του και έβγαλε άλλο τσιγάρο. Δεν έδειχνε να τον νοιάζει που αυτό που είχε πέσει κάτω μπορεί να έκαιγε το ξύλο, πρέπει να ήταν από αυτούς τους ανθρώπους για τους οποίους τίποτα δεν είναι σοβαρό και πάντα υποθέτουν ότι κάποιοι άλλοι θα βάλουν τα πράγματα στη θέση τους και θα διορθώσουν τις ζημιές. Δεν το περιμένουν αυτό από ξιπασιά ούτε από έλλειψη τακτ, απλά το μυαλό τους δεν καταγράφει τα πρακτικά πράγματα ή τον κόσμο γύρω τους. Τα παιδιά της Λούισα είχαν εμφανιστεί μόλις άκουσαν το κουδούνι και τώρα είχαν τρυπώσει στο σαλόνι για να παρακολουθήσουν τους επισκέπτες. Το αγόρι ήταν εκείνο που έτρεξε να μαζέψει το τσιγάρο από το πάτωμα, αλλά, πριν το αγγίξει, το πρόλαβε η μητέρα του και το έσβησε στο τασάκι που είχε χρησιμοποιήσει προη-

γουμένως για τα μισοκαπνισμένα δικά της. Ο Ρίκο άναψε το δεύτερο και απάντησε. Ούτε εκείνος ούτε ο Ντίαθ-Βαρέλα έδειχναν ιδιαίτερα πρόθυμοι να διακόψουν την κουβέντα τους, το να τους έχεις μπροστά σου ήταν σαν να συμμετείχες σε θεατρική παράσταση, σάμπως δύο ηθοποιοί να είχαν εμφανιστεί στη σκηνή έχοντας αρχίσει κιόλας να μιλάνε, χωρίς να δίνουν σημασία στο κοινό της αίθουσας, όπως άλλωστε θα ήταν το καθήκον τους.

«Πρώτον, στεκόμουν με την πλάτη γυρισμένη στον δρόμο, δηλαδή σ' αυτή την αναξιοπρεπή θέση που σε υποχρεώνουν να στέκεσαι τα ATM και που δεν είναι άλλη παρά να είσαι στραμμένος προς τον τοίχο, επομένως το αποτρεπτικό μου βλέμμα δεν ήταν ορατό στον ληστή. Δεύτερον, ήμουν απασχολημένος δίνοντας απαντήσεις σ' ένα σωρό άχρηστες ερωτήσεις. Τρίτον, στην ερώτηση σε ποια γλώσσα επιθυμούσα να συνδιαλέγώ με το μηχανήμα είχα απαντήσει στην ιταλική (συνηθίζω να κάνω πολλά ταξίδια στην Ιταλία, περνώ τη μισή μου ζωή εκεί) και ήμουν απορροφημένος εξετάζοντας τα χονδροειδή ορθογραφικά και γραμματικά λάθη που εμφανίζονταν στην οθόνη, πρέπει να ήταν προγραμματισμένο από κάποιο φαρσέρ σε κορακίστικα ιταλικά. Τέταρτον, όλη τη μέρα ήμουν στο τρέξιμο με κόσμο και δεν είχα άλλη επιλογή απ' το να πίνω κάθε τόσο το ένα ποτό μετά το άλλο σε διάφορα μέρη· η εγρήγορσή μου δεν είναι η ίδια σ' αυτές τις περιστάσεις, όντας κουρασμένος και φιλομεθυσμένος, όπως συμβαίνει στον καθένα. Πέμπτον, πήγαινα αργά σ' ένα ραντεβού ήδη καθυστερημένο κι όλα αυτά τα έκανα πελαγωμένος και σε κατάσταση σύγχυσης, φοβόμουν μήπως ο άνθρωπος που με περίμενε με ανυπομονησία απελπιστεί και φύγει απ' το μέρος όπου θα ξανασυναντιόμασταν, είχα ήδη δυσκολευτεί να τον πείσω να ξενυχτήσει λίγο παραπά-

νω για να βρεθούμε ιδιαιτέρως – προσοχή, μόνο για να τα πούμε. Έκτον, για όλους αυτούς τους λόγους η πρώτη πρώτη ένδειξη ότι επρόκειτο να με ληστέψουν ήταν ότι ένιωσα, με τα χαρτονομίσματα ήδη στο χέρι αλλά όχι ακόμα στην τσέπη, τη μύτη ενός σουγιά στην περιοχή της μέσης, με τον οποίο το άτομο ασκούσε πίεση και για την ακρίβεια με τρύπησε λιγάκι. Όταν στο τέλος της βραδιάς γδύθηκα στο ξενοδοχείο, είχα μια κηλίδα αίμα εδώ. Εδώ». Και, παραμερίζοντας το κάτω μέρος του σακακιού του, άγγιξε στα γρήγορα κάπου πάνω από τη ζώνη, τόσο γρήγορα που, αναμφίβολα, κανείς από τους παρόντες δεν μπόρεσε να εντοπίσει ποιο ήταν αυτό το σημείο. «Όποιος δεν έχει βιώσει την αίσθηση αυτού του αμυδρού τρυπήματος, εκεί ή σε οποιαδήποτε άλλη ζωτική περιοχή, με την επίγνωση ότι δε χρειάζεται παρά μια ώθηση ώστε αυτή η μύτη να εισχωρήσει στη σάρκα δίχως αντίσταση, δεν μπορεί να καταλάβει ότι το μόνο που χωράει σ' αυτή την περίπτωση είναι να δώσεις ό,τι σου ζητάνε, ό,τι κι αν είναι αυτό, και ο τύπος αρκέστηκε να πει: “Φέρ' τα δω αυτά”. Νιώθεις ένα ανυπόφορο μυρμήγκιασμα στους λαγόνες, που, περιέργως πώς, επεκτείνεται από εκεί σε όλο το σώμα. Όμως δεν ξεκινά από το σημείο που σε απειλούν, αλλά από δω. Εδώ». Και έδειξε με τα δύο μεσαία δάχτυλα τους δυο λαγόνες του ταυτόχρονα. Κατά τύχη δεν αγγίχτηκε. «Προσοχή, δεν είναι στα καρύδια, είναι στους λαγόνες, καμία σχέση, αν και ο κόσμος μπερδεύεται και γι' αυτό χρησιμοποιεί την έκφραση “μου ανέβηκαν στο λαρύγγι απ' τον φόβο”» –άγγιξε τον λαιμό του με τον δείκτη και τον αντίχειρα– «επειδή το μυρμήγκιασμα επεκτείνεται μέχρι πάνω. Μάλιστα, όπως ξέρουν οι πάντες από τότε που η εύθραυστη αυτή γήινη σφαίρα άρχισε να γυρίζει, ήταν ενέδρα ή μπαμπέσικη επίθεση, και απέναντι σ' αυτά

τα δυο, ένεκα της φύσης τους, ούτε πρόβλεψη ούτε άμυνα χωρά. Είπα και ομίλησα. Ή μήπως θέλεις να συνεχίσω την απαρίθμηση; Γιατί δεν το 'χω σε τίποτα να συνεχίσω, τουλάχιστον μέχρι το δέκα».

Βλέποντας τον Ντίαθ-Βαρέλα να μην του απαντά, σκέφτηκε ότι, αφού τον στρίμωξε, η συζήτηση είχε λήξει, και τότε κοίταξε για πρώτη φορά γύρω του και πρόσεξε εμένα, τα παιδιά, ακόμη και τη Λουίσα, αν και εκείνη τον είχε ήδη χαιρετήσει. Πραγματικά δεν πρέπει να μας είχε επισημάνει, διαφορετικά θα είχε αποφύγει, νομίζω, να χρησιμοποιήσει τη λέξη «καρύδια», αν μη τι άλλο για τα ανήλικα.

«Για να δούμε, ποιους έχω να γνωρίσω εδώ;» πρόσθεσε ξένοιαστα.

Συνειδητοποίησα ότι ο Ντίαθ-Βαρέλα είχε σωπάσει και είχε σοβαρέψει για τον ίδιο λόγο που η Λουίσα έκανε τρία βήματα μέχρι τον καναπέ και αναγκάστηκε να καθίσει δίχως προηγουμένως να προσκαλέσει τους δυο άντρες να κάνουν το ίδιο, λες και της είχαν κοπεί τα πόδια και δεν μπορούσε στην πραγματικότητα να σταθεί όρθια. Από το αυθόρμητο γέλιο πριν από ένα λεπτό είχε περάσει σε μια έκφραση οδύνης, με θολωμένο βλέμμα και χλωμιασμένη επιδερμίδα. Ναι, πρέπει να ήταν ένας πολύ απλός μηχανισμός. Έφερε το χέρι στο μέτωπό της και χαμήλωσε τα μάτια, φοβήθηκα ότι θ' άρχιζε να κλαίει. Ο καθηγητής Ρίκο δεν ήταν υποχρεωμένος να ξέρει τι της είχε συμβεί πριν λίγους μήνες και πώς η ζωή της είχε καταστραφεί από τα μέχρι πληθυσμολογικά χτυπήματα ενός σουγιά, ίσως ο φίλος του να μην του το είχε πει –περίεργο όμως, οι αλλότριες συμφορές μεταδίδονται σχεδόν άθελά μας–, ή μπορεί να του το είχε πει κι εκείνος να το είχε ξεχάσει. Σύμφωνα με τη φήμη του (που είναι μεγάλη), είχε την τάση να συγκρατεί μόνο παλαιαικές πλη-

ροφορίες, εποχών πολύ αλλοτινών, στις οποίες ήταν παγκόσμια αυθεντία, και να ακούει καθετί πρόσφατο καρτερικά και δίχως να προσέχει. Κάθε έγκλημα, κάθε γεγονός είτε του Μεσαίωνα είτε του ισπανικού Χρυσού Αιώνα τον ενδιέφεραν πολύ περισσότερο απ' ό,τι είχε γίνει προχτές.

Ο Ντίαθ-Βαρέλα πλησίασε τη Λουίσα με φροντίδα, πήρε τα χέρια της στα δικά του και της ψιθύρισε:

«Εντάξει, εντάξει, δεν τρέχει τίποτα. Λυπάμαι αληθινά. Δε συνειδητοποίησα πού μπορούσε να καταλήξει αυτή η ανοησία».

Μου φάνηκε πως διέκρινα σ' εκείνον μια παρόρμηση να της χαϊδέψει το πρόσωπο, όπως όταν παρηγορείς ένα παιδί για το οποίο θα έδινες τη ζωή σου· ωστόσο συγκρατήθηκε.

Όμως, όπως ο ψίθυρός του έφτασε στ' αυτιά μου, έφτασε και στ' αυτιά του καθηγητή.

«Τι τρέχει; Τι είπα; Μήπως φταίει η λέξη “καρύδια”; Πολύ μυγιάγγιχτοι είστε εδώ μέσα. Θα μπορούσα να έχω χρησιμοποιήσει καμιά χειρότερη, στο κάτω κάτω το “καρύδια” είναι ευφημισμός. Λαϊκός και παραστατικός και καταχρηστικός, το παραδέχομαι, αλλά δεν παύει να είναι ευφημισμός».

«Τι είναι “μυγιάγγιχτος”; Τι είναι τα “καρύδια”;» ρώτησε το αγοράκι, του οποίου δεν του είχε ξεφύγει η χειρονομία του καθηγητή να δείχνει τους λαγόνες του. Ευτυχώς κανείς δεν του έδωσε σημασία ούτε του απάντησε.

Η Λουίσα συνήλθε αμέσως και συνειδητοποίησε ότι δε με είχε συστήσει ακόμη. Δε θυμόταν το επίθετό μου, όντως, γιατί, ενώ είπε το πλήρες όνομα των δύο αντρών («Ο καθηγητής Φρανθίσκο Ρίκο, ο Χαβιέρ Ντίαθ-Βαρέλα»), εμένα, όπως και των παιδιών, είπε μόνο το μικρό μου, και ύστερα πρόσθεσε θαρρείς για να αναπληρώσει το κενό:

«Η καινούρια μου φίλη Μαρία. Ο Μιγέλ κι εγώ τη λέγαμε η Διακριτική Νέα όταν τη βλέπαμε σχεδόν κάθε μέρα την ώρα του πρωινού, αλλά δεν είχαμε μιλήσει μέχρι τώρα».

Θεώρησα κατάλληλη στιγμή να επανορθώσω την παράλειψή της – «Μαρία Ντολθ» διευκρίνισα. Αυτός ο Χαβιέρ πρέπει να ήταν εκείνος που είχε μνημονεύσει λίγο πριν, προσδιορίζοντάς τον ως «ένας από τους καλύτερους φίλους του Μιγέλ». Όπως και να 'χει, ήταν ο άντρας που είχα δει το πρωί στο τιμόνι του παλιού αυτοκινήτου του Ντεβέρν, εκείνος που είχε πάρει τα παιδιά από την καφετέρια για να τα πάει ενδεχομένως στο σχολείο, λίγο αργότερα απ' το κανονικό. Άρα δεν ήταν ο σοφέρ, όπως είχα νομίσει. Μπορεί η Λουίσα να σκέφτηκε πως ήταν αναγκασμένη να τον στερηθεί, όταν μένει κανείς χήρος πάντοτε μειώνει τα έξοδα σε πρώτη φάση, ως μια αντανάκλαστική κίνηση μαζέματος ή αδυναμίας, ακόμη κι αν έχει κληρονομήσει μια περιουσία. Δεν ήξερα σε τι οικονομική κατάσταση είχε περιέλθει εκείνη, καλή υπέθετα, αλλά μπορεί να ένιωθε ανασφάλεια, κι ως μην υπήρχε κανένας λόγος, ολόκληρος ο κόσμος μοιάζει να παραπαίει ύστερα από έναν σημαίνοντα θάνατο, τίποτα δε φαίνεται ακλόνητο ούτε σταθερό, και ο πιο άμεσα επηρεαζόμενος συγγενής έχει την τάση να αναρωτιέται: *Προς τι αυτό και προς τι εκείνο, προς τι τα χρήματα ή η επιχείρηση με την υποδομή της, προς τι το σπίτι και η βιβλιοθήκη, προς τι να βγαίνεις και να δουλεύεις και να κάνεις σχέδια, προς τι να 'χεις παιδιά και προς τι το ένα και το άλλο. Τίποτα δε διαρκεί αρκετά γιατί το καθετί τελειώνει και, μόλις τελειώσει, αποδεικνύεται ότι ποτέ δεν ήταν αρκετό, ακόμη κι αν κράτησε εκατό χρόνια. Εμένα ο Μιγέλ κράτησε μόνο λίγα, γιατί θα 'πρεπε να κρατήσουν όσα άφησε πίσω του και συνεχίζουν να υπάρχουν μετά από*

εκείνον. Ούτε τα χρήματα ούτε το σπίτι ούτε εγώ ούτε τα παιδιά. Είμαστε όλοι ξεκρέμαστοι και ανυπεράσπιστοι.

Υπάρχει επιπλέον μια ενόρμηση θανάτου: Θα 'θελα να 'μουν όπου είναι εκείνος, και ο μόνος χώρος στον οποίο διαπιστώνω ότι θα συμπίπταμε είναι το παρελθόν, εκεί όπου δεν υπάρχουν, αν και υπήρξες. Εκείνος είναι πια παρελθόν, ενώ εγώ ανήκω ακόμη στο παρόν. Αν ήμουν παρελθόν, θα εξισωνόμουν μαζί του τουλάχιστον σ' αυτό, είναι κι αυτό κάτι, και δε θα ήμουν σε θέση να τον νοσταλγώ ούτε να τον θυμάμαι. Θα ήμουν στο ίδιο επίπεδο μ' εκείνον από αυτή την άποψη, ή στη δική του διάσταση, ή στον δικό του χρόνο, και δε θα παρέμενα πλέον σε τούτο τον επισφαλή κόσμο που σιγά σιγά μας στερεί τις συνήθειές μας. Τίποτ' άλλο δεν μπορούμε να στερηθούμε αν μας βγάλουν από τη μέση. Τίποτ' άλλο δεν μπορεί να τελειώσει για μας όταν έχουμε τελειώσει εμείς οι ίδιοι.